

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто поняття транспарентності та транспарентності фінансової звітності, передумови формування транспарентності. Наведено напрямки дослідження транспарентності в рамках системного підходу.

Визначено ознаки транспарентності, через які вона реалізується, це, зокрема: якісна характеристика підприємства; інтегрований показник відкритості інформації підприємства; як нематеріальний актив підприємства; якісна характеристика інформації, що міститься у фінансовій звітності та принцип представлення фінансової звітності. Доведено, що транспарентність підвищує якість прогнозу щодо подальшої господарської діяльності підприємства, підвищує рівень інвестиційної привабливості і є "суттєвим нематеріальним активом", який забезпечує підвищення ринкової вартості підприємства.

Вивчено поняття оцінки рівня відкритості вітчизняних компаній, запропоновано перелік конкретних заходів для підвищення рівня транспарентності підприємств.

Досліджено методики проведення обчислення показника прозорості найбільших українських підприємств, опублікованих Центром "Розвитку корпоративної соціальної відповідальності" та здійснено аналіз наведених даних.

Розглянуто трирівневу систему формування транспарентності на нормативно-законодавчій базі (МСФЗ, Міжнародні стандарти аудиту, Міжнародні стандарти оцінки, Правила розкриття інформації); на рівні суб'єкта господарювання, де транспарентність формується через засоби подання інформації; а також аналітичний рівень експертів, агентства та організації, що здійснюють професійну оцінку рівня транспарентності суб'єктів.

Визначено передумови формування запиту на транспарентну фінансову звітність. Досліджено основні характеристики транспарентної звітності, серед яких раціональність, доступність, репрезентативність, надійність, оперативність, релевантність, прозорість, якість.

Розглянуто проблеми підготовки фінансової звітної та порядок розкриття користувачами інформації про факти господарської діяльності фінансового і нефінансового характеру. Серед проблем формування транспарентної звітності визначено такі, як: 1) формування показників діяльності з врахуванням податкового законодавства; 2) відсутність єдиної методики оцінки рівня транспарентності інформації у звітності; 3) відсутність єдиного інформаційного простору; 4) корупція; 5) додаткові витрати при формуванні звітності за МСФЗ; 6) представлення "потрібних" показників з метою зменшенні бази оподаткування, виграшу тендера чи звітування перед інвесторами; 7) тенденція відображати показники крізь призму зовнішніх вимог, створення "картинки" для зовнішніх користувачів.

Ключові слова: транспарентність, транспарентна звітність, нефінансова звітність, Індекс прозорості, корпоративна соціальна відповідальність.

JEL: G28,G 32, H 83

© Лілія Богуцька, 2017.

Постановка проблеми. Дослідження розвитку економічної системи за останні роки показують неможливість спрогнозувати процеси, що відбуваються. Прозорість як показник прозорості бізнесу забезпечує створення сприятливого інвестиційного клімату на ринку, і за певних умов може запобігати кризовим явищам, які можуть мати місце. В умовах ринку інформація про фінансовий стан та результати діяльності організацій є предметом уваги різних груп користувачів. У цьому аспекті найбільшу зацікавленість представляє собою фінансова звітність. Г. Г. Штулер зазначає, що система бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні потребує реформування, запровадження методології розкриття економічної інформації за міжнародними стандартами для забезпечення відкритості, прозорості та зіставності фінансової звітності суб'єктів господарювання [12, 253]. Прозорість фінансової звітності необхідна для залучення в країну вільного іноземного капіталу, оскільки якісна і порівнянна звітна інформація є необхідною умовою підвищення інвестиційної привабливості компаній. В розвинених країнах питанням прозорості приділяється багато уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриття окремих аспектів прозорості фінансової звітності та облікової системи містяться у наукових працях В. М. Ігумнова, О. В. Рожнова, В. В. Макркова, В. Р. Кузіна, О. В. Харламова.

Мета статті. Обґрунтування поняття прозорості, визначення передумов і проблем формування прозорої фінансової звітності, рівня прозорості українських компаній.

Виклад основного матеріалу. Розвиток та удосконалення вітчизняного облікового процесу, адаптація до вимог МСФЗ актуалізують потребу оновлення теоретико-методологічних засад формування облікової інформації на підприємствах України для забезпечення прозорості в умовах інтеграції до ЄС.

Науковці висловлюють різні думки щодо трактування сутності "прозорості". Характеристику поняття "прозорість" наведемо у табл. 1.

Таблиця 1

Трактування змісту економічної категорії "прозорість"

№ п/п	Прізвище, ініціали	Зміст визначення "прозорість"
1	В. М. Ігумнов [6]	Комплексний (інтегральний) показник відкритості суб'єкта економіки, який відображає адекватність вимогам користувачів, рівень повноти розкриття та доступності звітної інформації про його поточний стан і перспективи діяльності.
2	Р. В. Кузіна [8]	Повне розкриття та надання корисної інформації для справедливої оцінки, необхідної для прийняття економічних рішень широким колом користувачів.
3	О. В. Харламова [6]	Якісна характеристика фінансової звітності, яка забезпечується прозорістю, відкритістю та доступністю і конкретизується через підвищення репрезентативності, релевантності поданої і розкритої інформації та інклюзивності доступу, що в сукупності забезпечує функціональність фінансової звітності.
4	І. Ю. Грицук [5]	Як прозорість, розуміння, інтерпретування даних.
5	С. А. Кузнецов [9]	Відсутність секретності, доступність інформації.

Узагальнивши наведені в таблиці визначення, можемо зазначити, що транспаритизація – це достовірне і неупереджене представлення інформації про діяльність суб'єкта господарювання щодо всіх активів та зобов'язань, а також наявність пояснення, що достатні для об'єктивного уявлення про фінансовий стан підприємства.

Хоча в науковій літературі транспарентність ототожнюється із відкритістю та прозорістю. Варто зазначити, що відкритість носить соціально-комунікативний характер, тоді як прозорість – виключно функціональний.

Так, Л. С. Аносова під основними рівнями транспарентності розуміє поняття гласності, відкритості та публічності, вкладаючи в них законодавчий та доктринальний зміст, де гласність розглядається як:

- 1) доступність для громадського ознайомлення;
- 2) публічність – реалізація будь-якої діяльності у присутності публіки, відкритість, щось суспільне, а не приватне;
- 3) загальновідомість будь-чого, оголошення; "відкритість" характеризує доступність для всіх бажаних, щирість, незакритість істини [1].

Принцип гласності є найбільш широким за обсягом і охоплює всі сторони організації та діяльності, включаючи відкритість, прозорість та публічність суб'єкта господарювання.

В. М. Ігумнов досліджує транспарентність з огляду характеристик, через які вона реалізується, зокрема:

- це якісна характеристика підприємства;
- інтегрований показник відкритості інформації підприємства;
- як нематеріальний актив підприємства;
- якісна характеристика інформації, що міститься у фінансовій звітності;
- принцип представлення фінансової звітності [3].

Транспарентність підвищує якість прогнозу щодо подальшої господарської діяльності і є "суттєвим нематеріальним активом", який забезпечує підвищення ринкової вартості підприємства шляхом створення додаткової вартості суб'єкта господарювання.

Щодо транспарентності як якісної характеристики підприємства, то розглянемо відкритість компанії щодо усіх видів діяльності, які нею здійснюються. Зокрема, рівень прозорості компаній оцінюється через розкриття інформації фінансового і нефінансового характеру, оскільки транспарентність також включає сукупність дій щодо розкриття внутрішньої інформації. Метою проведення таких дій є створення повного і адекватного уявлення про всі аспекти діяльності підприємства. Тому вибіркова прозорість за таких умов є неможливою.

Перелік заходів, що сприятимуть подальшому зростанню рівня відкритості підприємства, зобразимо схематично на рис. 1.

Якщо розглянути кожен із етапів, зазначимо, що прийняття рішення про підвищення відкритості підприємства має супроводжуватися усвідомленням вигод, а не лише оцінкою додаткових витрат, які виникнуть внаслідок рішень щодо підвищення рівня інформаційної відкритості.

Щодо центру транспарентності, то його діяльність має бути направлена на створення і підтримку внутрішнього і зовнішнього середовища транспарентності. Зокрема, при формуванні зовнішнього транспарентного середовища суттєвим є публікація нефінансової інформації (екологічний звіт, звіт про соціальну відповідальність, інформація про пріоритетні напрямки діяльності та перспективи розвитку підприємства). Також варто зауважити, що

одним із важливих завдань підрозділу, що відповідає за прозорість, є контроль за дотриманням належного рівня інформаційної безпеки, оскільки конфіденційна інформація (персональні дані, бази даних, технології виробництва, банківські таємниці) за будь-яких умов не підлягають розкриттю.

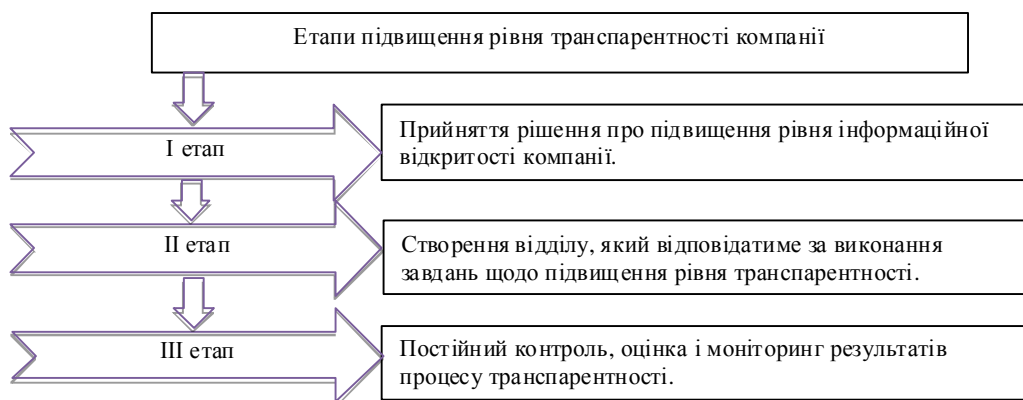

Рис.1. Етапи підвищення рівня прозорості компанії

Джерело. Сформовано автором.

Що стосується інформації, яка не є обов'язковою для розкриття (соціальна звітність, показники ефективності діяльності підприємства тощо), саме за такими показниками оцінюється індекс прозорості українських компаній Центром "Розвитку корпоративної соціальної відповідальності", дослідження якого показують середній рівень відкритості компаній України на рівні, зокрема у 2017 р. цей показник складає 14% і хоча дослідники зазначають, що це критично низький рівень показника відкритості, але зазначимо, що у 2012 р. він становив 5%, у 2014 р. – 8; а у 2016 р. – 15% [7].

Доцільно, на нашу думку, ввести характеристику прозорості підприємства, виділяючи:

- повну закритість;
- відносну відкритість;
- повну відкритість.

Як правило, підприємства висвітлюють інформацію у сфері трудових відносин та екології, а також розміщують на web-сайтах інформацію про інші аспекти корпоративної соціальної відповідальності, не висвітлюючи інформацію про результати її впровадження. Аналізуючи результати дослідження Центру "Розвитку КСВ", зауважимо, що на підприємствах спостерігається перехід від реалізації внутрішньої корпоративної соціальної відповідальності до проектів, які орієнтовані на зовнішнє середовище.

Щодо питань корупції, то такі питання не знаходять свого інформаційного висвітлення, хоча індекс сприяння корупції є одним із популярних методів оцінки прозорості на рівні країни (зовнішнього середовища діяльності компанії), який визначається міжнародною організацією боротьби з корупцією та дослідження питань корупції у світі. За результатами дослідження, у 2016 р. Україна посіла 131 місце із 175, набравши 29 балів зі 100, і залишається на рівні найбільш корумпованих країн світу.

Що стосується методології оцінки прозорості, то щорічно з 2011 р. Центр “Розвиток КСВ” обчислює Індекс прозорості web-сайтів провідних підприємств з використанням методики, що розроблена Beyond Business та Центром “Розвитку корпоративної соціальної відповідальності”. Детальний склад Індeksu прозорості зображено схематично на рис. 2.

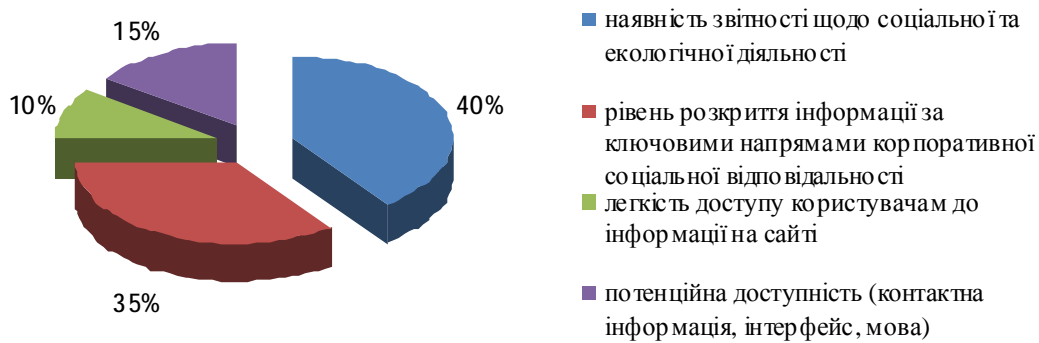

Рис. 2. Складові Індeksu прозорості Центру “Розвиток КСВ”

Джерело. Сформовано автором.

Щорічно оцінюються 100 компаній, які представляють різні галузі економіки України (18 секторів).

Результати дослідження українських компаній зобразимо у розрізі окремих показників на рис. 3.

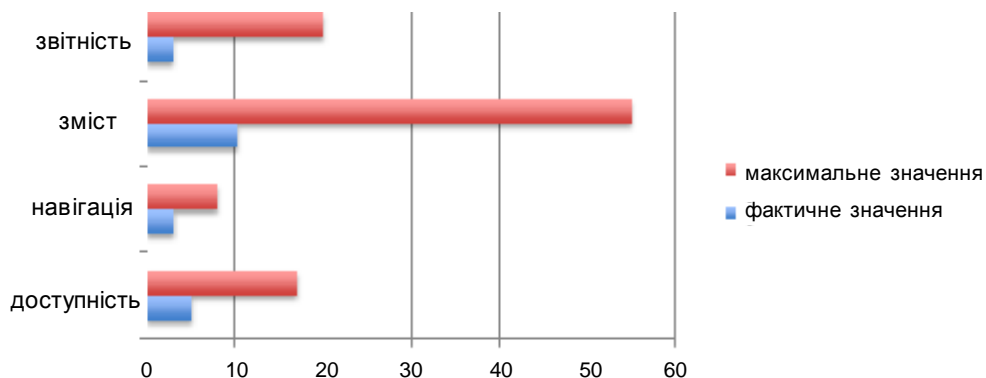

Рис. 3. Рівень розкриття інформації з КСВ за 2016 р.

Джерело. Сформовано автором за [7].

Як бачимо, за результатами дослідження показники “звітність” та “зміст” достатньо низькі. При розрахунку рівня цих показників бралось також до уваги форма звіту, зокрема яким нормам відповідає її зміст. Так, у 2013 р. в остаточній редакції була четверта версія Керівництва GRI G4 (Стандарти сталого розвитку і звітності громадськості). Ця подія є

важливим кроком у розвитку теорії та практики нефінансової звітності, оскільки GRI G4 акумулює глобальний досвід, накопичений при використанні попередніх версій Керівництва GRI, і створює основу для подальшого руху вперед.

Загалом вважаємо, що умови для створення прозорості формуються на таких рівнях, як:

- нормативно-законодавчий, який забезпечує створення правил подання звітності, серед яких МСФЗ, Міжнародні стандарти аудиту, Міжнародні стандарти оцінки, Правила розкриття інформації та ін.;

- рівень суб'єкта господарювання (комерційні та некомерційні структури) – тут прозорість формується через звітність та інші засоби подання інформації;

- рівень експертів, агентства та організації, що здійснюють професійну оцінку рівня прозорості суб'єктів: від окремого підприємства до уряду країни загалом.

Щодо законодавчого рівня, то зауважимо, що на цьому рівні задаються форми, їх зміст і порядок роз'яснення наведеної інформації. Так, при формуванні фінансової звітності, керуючись нормами МСФЗ, важлива увага приділяється питанням прозорості наведеної в ній інформації.

Прозора фінансова звітність є досить важливою складовою сталого розвитку як економіки, так і суспільства загалом. Як зовнішній, так і внутрішній ефекти зростання прозорості фінансової звітності полягають в отриманні користувачами достовірної та прозорої інформації щодо діяльності суб'єктів підприємництва для подальшого прийняття рішень на мікро- та макроекономічних рівнях.

Досліджуючи наукові джерела, нами виділено ряд передумов у необхідності формування прозорої фінансової звітності, її характеристик, а також проблеми прозорості (рис. 4).

В сучасних умовах господарювання в системі обліково-звітної практики в Україні спостерігається низький рівень прозорості фінансової звітності, детально такі проблеми зображені на рис. 1, але варто також зазначити про відсутність конкретних методик і підходів для формування такої звітності.

Важливо відзначити, що однією із суттєвих проблем забезпечення прозорості фінансової звітності є присутність тенденції оцінювати діяльність підприємства крізь призму зовнішніх вимог, формувати показники діяльності, виходячи із "еталону показників". Одним із важливих завдань представлення фінансової звітності є процес формування показників щодо відображення фінансового стану – "картинки", яка буде максимально високо оцінена і цікавою користувачам фінансової звітності. Адже, якщо задано еталон, то об'єктивно існує бажання подавати "картинку", яка максимально відповідатиме заданому рівню. Таким чином, втрачається реальна результативність, хоча дотримується прозорість. І звітність перетворюється в систему підтримки показників. Існує небезпека, як зазначає О. Н. Волкова, що управління з допомогою показників перетворюється на управління самими показниками [3, 91].

На нашу думку, забезпечити підвищення прозорості фінансової звітності, а отже, і підвищити довіру користувачів до неї, можливо за рахунок раціонального вибору альтернатив, що пропонуються МСФЗ та закріплення їх в обліковій політиці підприємства, оскільки оцінка прозорості фінансової звітності дозволяє реалізувати такі базові принципи звітності, як повнота і відкритість.

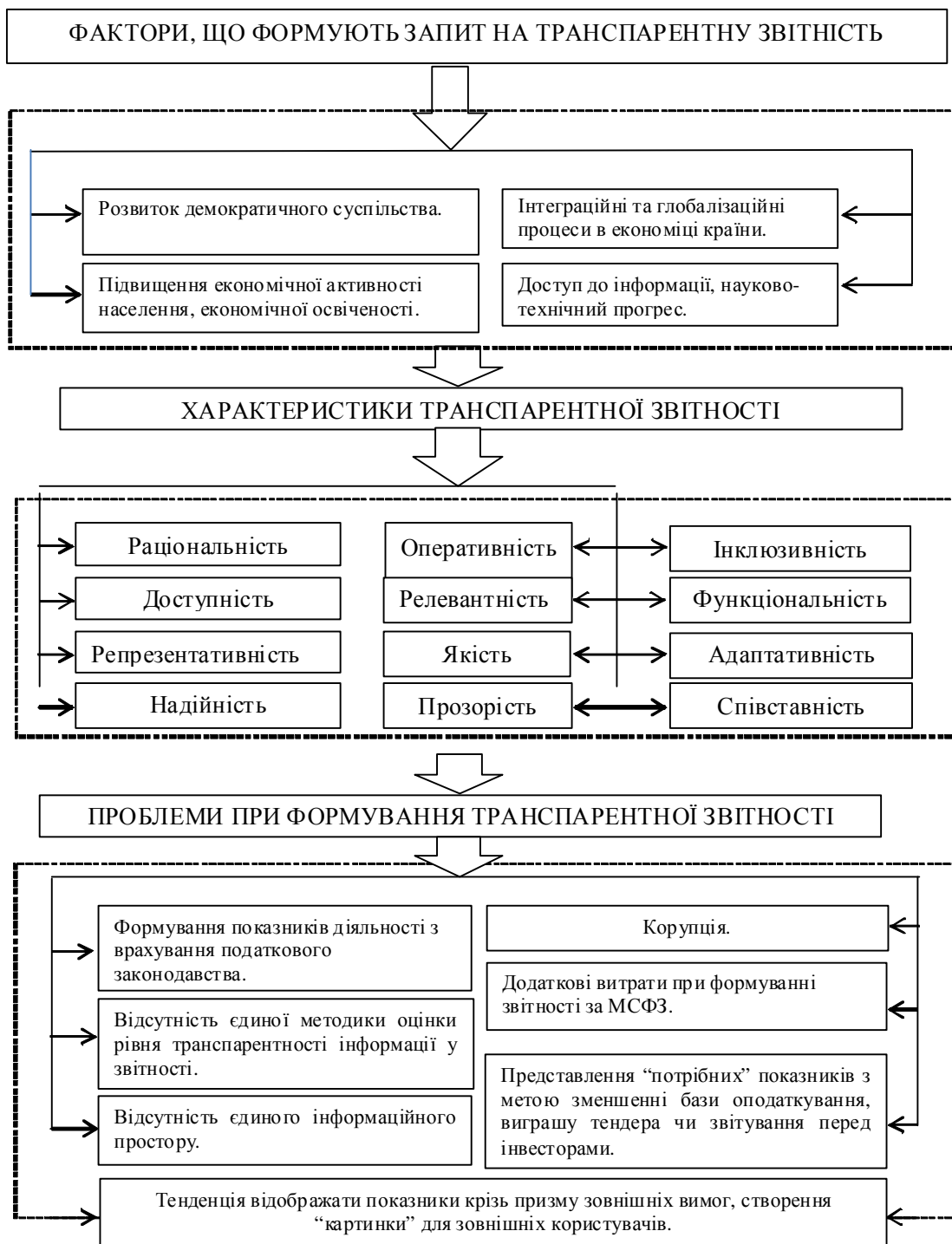

Рис 4. Необхідність формування, характеристики та проблеми щодо прозорості звітності

Як зазначалось раніше, з метою підвищення транспарентності фінансової звітності обрані підприємством альтернативи щодо формування облікової інформації мають знайти своє подальше відображення у примітках до фінансової звітності з метою забезпечення впевненості користувачів у достовірності наведених даних [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження можна визначити транспарентність як достовірне і неупереджене представлення інформації про діяльність суб'єкта господарювання щодо всіх активів та зобов'язань, а також наявність пояснень, що достатні для об'єктивного уявлення про фінансовий стан підприємства.

З точки зору транспарентності слід розрізняти підприємства з повною закритістю, відносною та повною відкритістю. Також нами запропоновано перелік заходів, що сприятимуть подальшому зростанню рівня відкритості підприємства, зокрема виділено три конкретних організаційних етапи, де має бути прийняте рішення про підвищення рівня інформаційної відкритості компанії; створення відділу, який відповідатиме за виконання завдань щодо підвищення рівня транспарентності та постійний контроль, оцінка і моніторинг результатів процесу транспарентності.

Основними проблемами, які спричиняють низький рівень транспарентності фінансової звітності в системі звітної практики в Україні, є: 1) формування показників діяльності з урахування податкового законодавства; 2) відсутність єдиної методики оцінки рівня транспарентності інформації у звітності; 3) відсутність єдиного інформаційного простору; 4) корупція; 5) додаткові витрати при формуванні звітності за МСФЗ; 6) представлення "потрібних" показників з метою зменшення бази оподаткування, виграшу тендера чи звітування перед інвесторами; 7) тенденція відображати показники крізь призму зовнішніх вимог, створення "картинки" для зовнішніх користувачів.

Список використаних джерел

1. Аносова Л. С. *Соотношение понятий гласности, открытости и транспарентности: конституционно-правовые аспекты* / Л. С. Аносова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.juristlib.ru/book_6236.html.
2. Богуцька Л. Т. *Транспарентність фінансової звітності* / Л. Т. Богуцька // *Матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. [“Принципи забезпечення розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища”]*, (Одеса, 8–9 груд. 2017 р.). – 2017. – С. 34–37.
3. Волкова О. Н. *Прозрачность как финансовая категория* / О. Н. Волкова // *Аудиторские ведомости*. – 2017. – № 8. – С. 88–101.
4. Голов С. Ф. *Трансформація фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за міжнародними стандартами : метод. посіб.* / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко, О. М. Кулага ; *Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України (ФПБАУ)*. – К. : ФПБАУ, 2013. – 265 с.
5. Грицук И. Ю. *Финансовая отчетность консолидированных групп как фактор транспарентности бизнеса* [Электронный ресурс] / И. Ю. Грицук. – Режим доступа : <http://rep.polessu.by/bitstream/112/2075/1/38.pdf>.
6. Игумнов В. М. *Методика формирования транспарентной финансовой отчетности организации : автореф. на соиск. канд. экон. наук : спец. 08.00.12* / В. М. Игумнов. – М., 2013. – 23 с.

7. Індекс прозорості і КСВ сайтів українських компаній – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2017/05/Transparency-Index-ppt-final.pdf>.
8. Кузина Р. В. Основы формирования корпоративной финансовой отчетности в Украине [Електронний ресурс] / Р. В. Кузина. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3058/1/Основы%20формирования%20корпоративной%20финансовой%20отчетности%20в%20Украине.pdf>.
9. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка : справочное изд. / С. А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 2000. – 1536 с.
10. Пантелеев В. П. Застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні : моногр. / В. П. Пантелеев ; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 327 с.
11. Харламова О. В. Принцип раціонального бізнесу як нова парадигма МСФЗ – звітності / О. В. Харламова // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2014. – № 26 (II). – С. 19–29.
12. Штулер Г. Г. Перспективні напрямки узгодження фінансової звітності в Україні за міжнародними стандартами / Г. Г. Штулер, В. К. Макарович, Т. І. Владімірова // Науковий вісник УжНУ. УжНУ. – 2010. – Спецвип. 29. – Ч. II. – С. 253–257. – (Сер. “Економіка”).

References

1. Anosova L. S. Sootnoshenie poniatii glasnoti, otkrytosti i transparentnosti: konstitutsionno-pravovye aspekty [The correlation between the concepts of publicity openness and transparency: constitutional and legal aspects], from http://www.juristlib.ru/book_6236.html [in Russian].
2. Bohutska L. T. Transparentnist finansovoi zvitnosti [Transparency of financial statements]. *Mater. Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. “Pryntsypy zabezpechennia rozvytku pidpriemstv v umovakh zmin rynkovoho seredovyscha”* (Odesa, 8-9 hrudnia, 2017 r.) – *Proceedings of the Ukraine-wide research and practice conference “Principles of pursuing development of enterprises in the face of changing market environment”* (Odesa, 8-9 December, 2017), 2017, pp. 34-37 [in Ukrainian].
3. Volkova O. N. Prozrachnost kak fyansovoiia katehoriia [Transparency as a financial concept]. *Audytorskye vedomosti – Audit Journal*, 2017, No. 8, pp. 88-101 [in Russian].
4. Holov S. F., Kostiuchenko V. M., Kulaha O. M. Transformatsiia finansovoi zvitnosti ukrainskykh pidpriemstv u finansovu zvitnist za mizhnarodnymy standartamy : metod. posib. [Transformation of financial statements of Ukraine's enterprises in line with international standards: guidance manual]. Kyiv, 2013, 265 p. [in Ukrainian].
5. Hrytsuk Y. Yu. Finansovoiia otchetnost konsolydirovannykh grupp kak faktor transparentnosti biznesa [Financial reporting of consolidated groups as a factor of business transparency], from <http://rep.polessu.by/bitstream/112/2075/1/38.pdf> [in Russian].
6. Igumnov V. M. Metodika formirovaniia transparentnoi finansovoi otchetnosti orhanizatsii: avtoref. na soysk. kand. ekon. nauk: spets. 08.00.12 [Methods for implementing trans-

- parent financial reporting in organizations: extended abstract of dissertation for the academic degree of Candidate of Economics in specialty 08.00.12]. Moscow, 2013, 23 p. [in Russian].
7. Indeks prozorosti i KSV saitiv ukrainskykh kompanii [Transparency index and corporate social responsibility of Ukraine's companies' websites], from <http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2017/05/Transparency-Index-ppt-final.pdf> [in Ukrainian].
 8. Kuzina R. V. Osnovy formirovaniia korporativnoi finansovoi otchetnosti v Ukraine [Basics of implementing corporate financial reporting in Ukraine], from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3058/1/Osnovy%20formirovaniia%20korporativnoi%20finansovoi%20otchetnosti%20v%20Ukraine.pdf> [in Russian].
 9. Kuznetsov S. A. Bolshoi tolkovyi slovar russkogo yazyka: spravochnoe izd. [Russian thesaurus dictionary: reference edition]. Saint-Petersburg, 2000, 1536 p. [in Russian].
 10. Pantelieiev V. P. Zastosuvannia mizhnarodnykh standartiv finansovoi zvitnosti v Ukraini: monohr. [Applying international standards of financial reporting in Ukraine: monograph]. Kharkiv, 2011, 327 p. [in Ukrainian].
 11. Kharlamova O. V. Pryntsyp ratsionalnoho biznesu yak nova paradyhma MSFZ-zvitnosti [The *principle of rational business* as a new paradigm of statements under the IFRS]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo – Economics. Management. Entrepreneurship*, 2014, No. 26 (Part II), pp. 19-29 [in Ukrainian].
 12. Shtuler H. H., Makarovych V. K., Vladimirova T. I. Perspektyvni napriamky uzgodzhennia finansovoi zvitnosti v Ukraini za mizhnarodnyimi standartamy [Perspective directions of harmonization of financial reporting in Ukraine according to international standards]. *Naukovyj visnyk UzhNU. Serii: Ekonomika – Scientific Herald of UzhNU. Series: Economics*, 2010, Special issue 29 (Part II), pp. 253-257 [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 вересня 2017 р.